

Як і де утримують
кримських політв'язнів
перед ув'язненням?

З початку окупації Криму у 2014 р. росія розпочала кримінальні переслідування на півострові. Проукраїнські та кримськотатарські активісти, правозахисники, журналісти, деякі релігійні групи та всі, хто хоч якось висловлював протест проти окупації, опинилися в зоні ризику й досі зазнають переслідувань з боку окупаційної влади.

Станом на 22 серпня 2022 р., за даними КримSOS, 147 громадян України є жертвою політично мотивованих кримінальних переслідувань в окупованому Криму, 135 з яких перебувають у місцях несвободи.

СІЗО для таких затриманих стає місцем, де вони можуть перебувати від кількох днів до кількох років в очікуванні вироку. Затримані, їхні захисники та родичі, а також омбудсмени України неодноразово заявляли про принижуючі умови утримання в СІЗО.

У цьому матеріалі представлено факти порушень прав людини в СІЗО, які зібрані з відкритих джерел, а також у рамках моніторингу умов утримання в місцях несвободи, що проводиться КримSOS. Для підготовки матеріалу обрані ті СІЗО, у які найчастіше потрапляють потерпілі від політично вмотивованих переслідувань.

Ця інформація буде корисна правозахисним організаціям, державним органам України та міжнародним організаціям у підготовці своїх матеріалів для моніторингу та відстеження ситуації з політично вмотивованими переслідуваннями громадян України в окупованому Криму.

Будь ласка, посилайтеся на КримSOS під час використання цієї інформації.

Під час підготовки матеріалу ми зіткнулися з труднощами у пошуку інформації щодо самих СІЗО. Не виключено, що можуть існувати факти порушення прав у СІЗО, які нам поки що невідомі. Враховуючи це, якщо ви можете доповнити цей матеріал або якщо маєте інші дані, повідомте, будь ласка, нам на e-mail: help@krymsos.com.

Документ підготували: Олесь Лисичкін, Євгеній Ярошенко

ГО «КримSOS»

2022

Зміст

СІЗО, в які найчастіше поміщають осіб, переслідуваних за політичними мотивами	4
Умови утримання у СІЗО Ростовської області	11
Умови утримання в Сімферопольському СІЗО	18
Міжнародно-правове регулювання умов тримання ув'язнених	24
Висновки	32
Рекомендації	35

**СІЗО, в які найчастіше
поміщають осіб,
переслідуваних за
політичними мотивами**

ФКУ Слідчий ізолятор №1 ГУФСВП росії по Ростовській області

Адреса 344022, м. Ростов-на-Дону, вул. Максима Горького, 219

Начальник Балакшеев Анатолій Анатолійович (рос. Балакшеев Анатолий Анатольевич), з 25.01.2021

Попередні начальники Торопцов Михайло Юрійович (рос. Торопцов Михаил Юрьевич, керівник до 25.01.2021
Гур'янов Максим Юрійович (рос. Гурьянов Максим Юрьевич), керівник до 10.07.2020)
Витовтов Анатолій Сергійович (рос. Вытовтов Анатолий Сергеевич), керівник до 17.01.2020
Ерошенко Микола Миколайович (рос. Ерошенко Николай Николаевич), керівник до 09.12.2019
Глейзер Олексій Леонідович (рос. Глейзер Алексей Леонидович), керівник до 25.10.2018

Ліміт наповнення 729 місць

Установа існує з 1768 р.

ФКУ Слідчий ізолятор №2 ГУФСВП росії по Ростовській області

Адреса 347910, м. Таганрог, вул. Леніна, 175

Начальник Боднар Геннадій Анатолійович (рос. Боднар Геннадий Анатольевич), з 14.09.2021

Попередні начальники Бабаян Артур Олександрович, (рос. Бабаян Артур Александрович), керівник до 14.09.2021

Власс В'ячеслав Леонідович (рос. Власс Вячеслав Леонидович), керівник до 13.07.2021

Ліміт наповнення 442 місця

Будівництво здійснювалося у 1859-1870 роках. Спочатку будівлю було розраховано на 100 ув'язнених. Розрахункова норма установи за час існування ніколи не витримувалася і доходила в деякі роки до 350 осіб.

ФКУ Слідчий ізолятор №3 ГУФСВП росії по Ростовській області

Адреса 346408, м. Новочеркаськ, вул. Українська, 1

Начальник Ковальов Іван Миколайович (рос. Ковалев Іван Михайлович), з 17.08.2022

Попередні начальники Колганов Іван Николаевич (рос. Колганов Александр Юрьевич, до 17.08.2022

Ліміт наповнення 1655 місць

До 2003 р. функціонував як в'язниця, потім установа була повністю перепрофільована під слідчий ізолятор. У 2005–2006 роках в установі було введено у функціонування режимний корпус № 6 з лімітом наповнення 500 місць.

ФКУ Слідчий ізолятор №4 ГУФСВП росії по Ростовській області

Адреса 346519, м. Шахти, п. Кірпічний

Т.в.о. начальника Степаненко Микола Валерійович (рос. Степаненко Николай Валерьевич), з 13.04.2022

Попередні начальники Єсауленко Олександр Олександрович (рос. Есауленко Александр Александрович), керівник до 13.04.2022

Калінін Євгеній Миколайович (рос. Калинин Евгений Николаевич), керівник до 13.03.2018

Ліміт наповнення 389 місць

Слідчий ізолятор №4 один із наймолодших у ГУФСВП росії по Ростовській області. У 2010 р. здійснено капітальний ремонт системи опалення режимних корпусів, перехідних коридорів, ангару для прийому спецтранспорту через новий КПП.

ФКУ Слідчий ізолятор №5 ГУФСВП росії по Ростовській області

Адреса 344064, м. Ростов-на-Дону вул. Тунельна, 4

Начальник Лазаренко Павло Сергійович (рос. Лазаренко Павел Сергеевич), з 25.12.2020

Попередні начальники Хакієв Магомед Багауддінович(рос. Хакиев Магомед Багауддинович), керівник до 15.12.2020

Чумаченко Андрій Геннадійович (рос. Чумаченко Андрей Геннадьевич, керівник до 29.05.2020

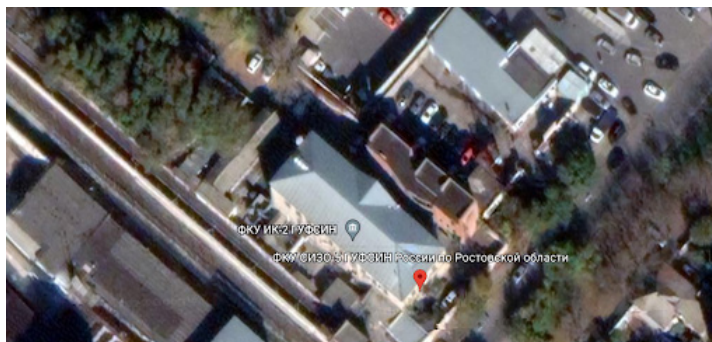
Комісарів Микита Олександрович (рос. Комиссаров Никита Александрович), керівник до 16.04.2019

Витовтов Анатолій Сергійович (рос. Вытовтов Анатолий Сергеевич), керівник до 15.10.2018

Лях Олександр Олександрович (рос. Лях Александр Александрович), керівник до 15.08.2018

Ліміт наповнення 392 місця

Заснований у 2006 році як «приміщення, що функціонують у режимі слідчого ізолятора» (відповідно до Наказу Мін'юсту росії від 28.11.2006 р. № 350 від 14.06.2005 № 86.) На даний час отримав статус слідчого ізолятора. Протягом 2010 р. в установі ФКУ СІЗО-5 ГУФСВП росії по Ростовській області проводилася робота з приведення об'єктів у відповідність до вимог.

ФКУ Слідчий ізолятор №1 «УФСВП росії у Республіці Крим та м. Севастополі»

Адреса 295006, Автономна Республіка Крим (тимчасово окупована рф), м. Сімферополь, бул. Леніна, 4

Начальник Синюков Петро Валерійович (рос. Синюков Петр Валерьевич), з 11.03.2021

Попередні начальники Бережний Сергій Володимирович (рос. Бережной Сергей Владимирович), керівник до 11.03.2021

Ліміт наповнення 747 місць

ФКУ СІЗО-1 у Сімферополі введено в експлуатацію у 1803 році. Є єдиним слідчим ізолятором на території Кримського півострова.

Умови утримання у СІЗО Ростовської області

Перевантаженість

У федеральній цільовій програмі «Розвиток кримінально-виконавчої системи (2018-2026 роки)»¹ вказано:

«У 2015-2017 роках максимальна чисельність підозрюваних та обвинувачених в окремі періоди часу перевищувала ліміт наповнення слідчих ізоляторів, а в деяких суб'єктах російської федерації (Москві, Московській області, Ростовській області та інших) перевищення становило від 600 до 2000 осіб, або від 23 до 56%, що вказує на необхідність створення додаткових місць у слідчих ізоляторах».

При цьому програмою не було заплановано ні будівництво нових, ні реконструкція СІЗО, що є в Ростові-на-Дону.

Проблема перевищення ліміту Ростовських СІЗО була відображена у доповіді уповноваженого з прав людини щодо ростовської області:

«Наприклад, у СІЗО-1, як і у 2016 році, не вдалося скоротити ліміт установи. На момент перевірки в установі містився 881 підозрюваний, обвинувачений та засуджений, які розміщувалися у 149 камерах (ліміт наповнення установи — 729 осіб). А в СІЗО-2 при обході камер встановлено, що адміністрацією установи, як і раніше, порушується встановлений Мін'юстом РФ ліміт наповнення слідчого ізолятора (442 особи). У день перевірки у слідчому ізоляторі утримувалося 513 осіб (переліміт 71 особа). Найскладніша ситуація спостерігалася у СІЗО-5. На момент перевірки у слідчому ізоляторі утримувалася 551 особа, за норми наповнення — 392 особи. У камері №8, обладнаній 10 ліжками, утримувалися 16 осіб, що не дозволило б кожного з них забезпечити індивідуальними спальними місцями. У цій камері на одну особу припадає 2,5 квадратних метрів, за норми не менше 4 квадратних метрів. У камері №6 за наявності 10 ліжок було розміщено 14 осіб (4 особи були не забезпечені індивідуальними спальними місцями...)»².

Недотримання права на здоров'я

У лікувальних закладах ФСВП росії на території Ростовської області існує кадровий голод на всі медичні спеціальності.³

«...у МЧ-13 (СІЗО-2) більше року не було лікаря терапевта, а у МЧ-3, яка обслуговує ВК-2 та СІЗО-5, більше року залишалася вакантною посада лікаря-терапевта, і на дві установи працював лише один терапевт на 0,5 ставки, не було лікаря загальної гігієни, був відсутній лікар-дерма-

1 Постанова уряду російської федерації від 6 квітня 2018 року N 420 «Про федеральну цільову програму «Розвиток кримінально-виконавчої системи (2018-2026 роки)».

2 Доповідь про дотримання прав людини та діяльності уповноваженого з прав людини у Ростовській області у 2017 році, м. Ростов-на-Дону, 2018 рік

3 Аналіз звернень громадян щодо дотримання прав на території області у 2021 році, Уповноважений з прав людини у Ростовській області

товенеролог, понад рік не заміщалося вакантна посада рентгенолаборанта.

Нині [прим. – 2021 рік] у МЧ-3 (ВК-2 та **СІЗО-5**) протягом тривалого часу немає начальника медчастини, немає одного терапевта, фельдшера, медичної сестри та фармацевта.

У МЧ-5 та здоров'язначенні МЧ-5, які обслуговують ВК-9 та **СІЗО-4**, також тривалий час немає терапевтів та психіатра.

Особливу тривогу викликає укомплектованість спеціалістами МЧ №14, яка обслуговує **СІЗО-3**. У медичній частині, де за штатом 6 лікарів та 20 — середній медперсонал протягом тривалого часу немає начальника медчастини, а також терапевта, хірурга, психіатра, стоматолога (працює лише лікар-рентгенолог). Вакантні також ставки фельдшера-лаборанта, фармацевта та медичної сестри».

Багатьом ув'язненим не надається належної медичної допомоги.

Так, за минулий рік (червень 2021 — червень 2022) у СІЗО Ростовської області було виявлено такі порушення права на здоров'я:

Червень 2021 У **Меджита Абдурахманова** виявлено м'язову недостатність, він скаржиться на постійні болі в спині, через що не може самостійно пересуватися. **Сервету Газієву** вже вп'яте з березня 2020 р. викликали швидку допомогу в зал суду через напади гострого панкреатиту. **Шабану Умерову** так само викликали швидку допомогу прямо в суд. **Джеміль Гафаров** переніс інфаркт на тлі ниркової недостатності. У **Рустема Сейтметова** погіршився зір у СІЗО, проте йому не надали кваліфікованої допомоги. **Олег Приходько** скаржиться, що в нього набрякають ноги та непокоїть стан деяких внутрішніх органів. **Зекір'ї Муратову** досі не організовано медико-санітарну експертну комісію для продовження групи інвалідності.

Липень 2021 **Сервет Газієв** переніс мікроінсульт. У **Зекір'ї Муратова** підозра на пневмонію. У **Османа Сейтумерова** біль у попереку, його зір стрімко погіршується. **Рустем Сейтметов** скаржиться на набряклість ніг. У **Сервера Мустафаєва** проблеми із зором та зубами. Стан здоров'я **Джеміля Гафарова** погіршився через ниркову недостатність та загострення хронічних захворювань.

Серпень 2021 **Джеміль Гафаров** після перебування у тюремній лікарні все ще не отримує належної медичної допомоги. **Сервет Газієв** не зміг брати участь у судовому засіданні через судинну лицьову невротію. У **Зекір'ї Муратова** діагностовано COVID-19 та двосторонню пневмонію.

Вересень 2021 **Зекір'я Муратов** шпиталізований через гіпертонію. **Різа та Енвер Омерови** перехворіли COVID-19 в СІЗО.

Жовтень 2021 **Джемілю Гафарову**, який страждає від ниркової недостатності, не надається медична допомога. **Енвер Омеров** потребує хірургічного втручання для лікування гострого хронічного захворювання. Сервету Газієву знову викликали швидку під час засідання суду.

- Листопад 2021 **Джемілью Гафарову**, який страждає на ниркову недостатність, не надається медична допомога. **Енвер Омеров** потребує хірургічного втручання задля лікування гострого хронічного захворювання.
- Грудень 2021 **Тофік Абдулгазієв** за час перебування в ізоляторі переніс зараження крові через укуси клопів. **Джеміль Гафаров** повідомив, що не отримує належного лікування.
- Січень 2022 У **Джемілья Гафарова** стабільно погіршується здоров'я, але йому все ще не надається медична допомога. **Рустему Сейтмететову** й **Осману Сейтумерову** необхідний огляд офтальмолога, а **Сейрана Салієва** турбує сильний кашель після невідомої перенесеної хвороби.
- Лютий 2022 У **Азамата Еюпова** в СІЗО погіршилося здоров'я — посилилася ішемічна хвороба. **Сейтвелі Сейтабдієву** викликали швидку допомогу в зал суду через нездужання та підозру на коронавірус.
- Березень 2022 **Джеміль Гафаров** не може повноцінно брати участь у судовому провадженні через стан здоров'я.
- Травень 2022 У **Азамата Еюпова** ознаки інсульту або мікроінсульту. **Рустем Таїров** перебуває у тюремній лікарні з невідомим діагнозом.
- Червень 2022 У **Раїфа Февзієва** за рік перебування у СІЗО почалися проблеми з тиском, серцево-судинною системою, підшлунковою системою, ШКТ, а також нервовою системою. У **Джемілья Гафарова** діагностували гіпертонічну хворобу, його госпіталізували в тюремну лікарню. **Азамату Еюпову** діагностували остеохондроз у СІЗО, при цьому йому не надається належна медична допомога.

Подібне ставлення з боку адміністрації СІЗО не лише впливає на здоров'я політичних в'язнів, а й, як наслідок, обмежує їхню можливість представляти свої інтереси в суді. Так, наприклад, у квітні 2021 року, **Фарход Базаров** не зміг прибути на засідання через біль у нирках, а в травні 2021 року, **Меджита Абдурахманова** через критичний біль у спині та хребті, проти його волі, на ношах принесли в суд для участі у засіданні.

Наведені вище дані, на жаль, підтверджуються і результатами моніторингу умов утримання політичних ув'язнених у СІЗО Сімферополя та Ростовської області, проведеного КримSOS. Так, згідно з даними моніторингу, отриманими за останній рік, можна констатувати, що питання погіршення здоров'я політичних в'язнів та ненадання медичної допомоги залишаються критичними:

- неможливість провести обстеження та отримати консультацію вузьких фахівців,
- неналежне надання стоматологічної допомоги,
- неможливість проведення якісного та своєчасного лікування,
- недотримання дієти, своєчасного отримання ліків.

Технічний стан будівель

Віце-президент російського підрозділу Міжнародного комітету захисту прав людини Іван Мельников заявив, що два найстаріших СІЗО Ростовської області (СІЗО-1 та СІЗО-2) непридатні для утримання в них ув'язнених. Будівля СІЗО-1 зведена ще 1768 р., а склепіння будівлі СІЗО-2 можуть обрушитися будь-якої миті і ув'язнені постійно оскаржують якість води тощо:

«... надходили скарги на загрози обвалення та вологість у камерах, на жахливу якість води: іноді вона йде з накопичувальних баків, де мул, слимаки. Карцери розташовані в підвальних приміщеннях, які використовувалися свого часу для розстрілів. Були скарги і на холод у камерах, часом такий, що люди змушені спати не лише в одязі, а й у взутті.»

Такий стан будівель призводить до антисанітарії та захворювань. За даними моніторингу умов утримання, проведеного КримSOS, ув'язнені повідомляють, що не мають можливості регулювати освітлення приміщення – світло увімкнено цілодобово, навіть уночі⁴.

Рустем Емірусєєв, Ескендер Абдулганієв та Арсен Абхаїров після етапування у СІЗО Новочеркаська (СІЗО-3) розповіли про жахливі умови утримання: холодно і сиро, на стінах грибок, унітаз зламаний навпіл.

Наприклад, за словами тодішнього омбудсмена України Людмили Денісової:

«У СІЗО-1 міста Ростова-на-Дону, де незаконно утримуються 33 українських політв'язнів, через порушення санітарних норм, стався спалах коронавірусної інфекції та корости — небезпечного захворювання шкіри. Про це стало відомо від адвоката українських громадян.»

Інвер Бекіров, Арсен Джеппаров, Наріман Мемедемінов, що містилися у «ФКУ СІЗО-4 ГУФСВП Росії по Ростовській області», а також **Рефат Алімов, Енвер Сейтосманов, Узеїр Абдуллаєв** (СІЗО-2) скаржилися на недотримання температурного режиму, санітарно-гігієнічних норм, відсутність примусової вентиляції повітря та недостатній рівень природного освітлення в камерах.

Крім того, місця позбавлення волі в Ростовській області посідають четверте місце серед регіонів росії щодо захворюваності на «туберкульоз» / «активний туберкульоз». Так, згідно з даними дослідження Благодійного фонду «Потрібна допомога» за 2021 рік:

⁴ Умови утримання кримських політв'язнів. Огляд справ. КримSOS, 2021 <https://krymsos.com/analitychnyj-zvit-umovy-utrymannya-krymskyh-polityvazniv-oglyad-sprav/>

«Найсерйозніша ситуація, згідно з офіційною статистикою, у Свердловській області (760 осіб), Приморському краї (543 особи), Ростовській області (525 осіб), Алтайському краї (483 особи) та в Самарській області (460 осіб).»⁵

Харчування

Політичні ув'язнені та їхні захисники неодноразово скаржилися на якість їжі.

Відомо про випадки, коли адміністрація свідомо морить ув'язнених голодом.

Так, під час візиту Генконсула України у Ростові-на-Дону у СІЗО-3 Новочеркаська, ув'язнені поскаржилися йому на якість їжі та регулярну подачу свинини у раціоні.

Також адвокат Едема Смаїлова повідомляв, що його клієнт не отримує гарячого харчування у дні судових засідань, а сухі пайки, які йому видавалися, були прострочені. При цьому, коли журналісти та адвокати зафіксували прострочену дату пайку, продукти почали перекладати у поліетиленовий пакет без маркування. Також 9-10 вересня 2020 року, коли проходили судові засідання щодо «другої Бахчисарайської групи справи Хізб ут-Тахрір», фігурантів добу не забезпечували харчуванням.

У Ростовську область етапується багато кримських мусульман.

Кримським татарам **Осману Аріфметову, Яшару Муедінову, Руслану Сулейманову, Рустему Шейхалієву та Енверу Аметову** у перерві судового засідання видали схупайки з додаванням свинного жиру.

Однією з причин може бути вкрай низький рівень витрат на утримання ув'язнених у Росії. Так, згідно зі звітом Ради Європи «Prison Populations SPACE I – 2020», середня сума на день на утримання під вартою у Росії становить 2.8 євро. Це найнижчий рівень витрат на утримання ув'язнених у Європі, який у 23 рази нижчий від медіанного рівня витрат по країнах Європи.

Психологічний та фізичний тиск, тортури

Застосування тортур до ув'язнених у російській пенітенціарній системі описано у дослідженні КримSOS «Енциклопедія репресій в окупованому Криму».

Оприлюднення матеріалів тортур у Ростовських та Саратовських МПВ показало системність цієї практики.

⁵ Відкритість інформації про місця позбавлення волі у Росії. Оцінка масштабу проблеми на підставі доступних статистичних даних, 2020 р. Дослідження Благодійного фонду «Нужна помощь» для публікації на інформаційній платформі «Если быть точным» (tochno.st) Москва, 2021.

Таким чином, окрім перебування в нелюдських умовах, що принижують гідність, політичні ув'язнені стикаються з фізичними чи психологічними тортурами.

У вересні 2021 р. щодо кримського татарина **Сервета Газієва**, який утримувався у «ФКУ СІЗО-5 ГУФСВП Росії по Ростовській області», було застосовано фізичне насильство з боку працівників тюремної лікарні. 61-річного політв'язня повалили на підлогу, завдали ударів по спині, скрутили руки і поголили бороду.

Доступ до інформації

Незаконне етапування кримчан на територію Росії ускладнює родичам та адвокатам доступ до політв'язнів (оскільки майже всі вони живуть в Криму). Політичні в'язні залишаються без належного захисту їхніх прав під час утримання у місцях позбавлення волі. Тому громадськість практично позбавлена інформації про умови утримання та стан здоров'я політв'язнів.

Окрім цього, навіть у самій Росії є «нестача» офіційної інформації у відкритому доступі про умови утримання у місцях позбавлення волі, зокрема в Ростовській області:

«Найзакритіші регіони. Становище Чуваської Республіки, Ростовської, Рязанської, Самарської, Тульської областей, ХМАО, і навіть Санкт-Петербурга і Ленінградської області також значно погіршилося — ці регіони перебували у категорії В [прим. — регіони, в яких інформація більш доступна] у 2018 році та в категоріях D та E [прим. — явний недолік інформації або майже нічого не відомо] (окрім Рязанської області) у 2020 році».⁶

⁶ Открытость информации о местах лишения свободы в России. Оценка масштаба проблемы на основании доступных статистических данных, 2020 г. Исследование Благотворительного фонда «Нужна помощь», для публикации на информационной платформе «Если быть точным» (techno.st) Москва, 2021.

Умови утримання в Сімферопольському СІЗО

Переповненість

2022 У 2022 році, регіональні правозахисники інформували, що слідчий ізолятор №1 у Сімферополі за умовами утримання є одним із найгірших, під фактичною егідою ФСВП — там утримують понад півтори тисячі осіб замість 800.

2020 У 2020 році Сімферопольський слідчий ізолятор увійшов до числа семи найбільш переповнених СІЗО під егідою ФСВП росії.

Проблема перевантаженості Сімферопольського СІЗО є системною і не виправляється ФСВП роками.

2017 У 2017 р. в камері **Володимира Балуха** перебувало 20 осіб. Хоча приміщення було розраховано на 16 місць, ліжок на всіх не вистачало. Розмір камери — 42 м². Норма санітарної площі в камері на одну особу встановлена у розмірі 4 м². Однак на одного ув'язненого в камері припадало трохи більше 2 м².

2018 У 2018 р. **Ісмаїл Рамазанов** у Сімферопольському СІЗО перебував у карантинній камері, на 14 ліжок було 17-18 людей. Спали по черзі, не лягали, намагалися заснути сидячи.

2019 У 2019 р. генеральний прокурор Росії Юрій Чайка констатував, що проблема переповнення залишається актуальною для СІЗО, що розташовані в окупованому Криму та різних регіонах росії.

2021 У 2021 р., в рамках судового процесу **Казіма Аметова** про неприйнятні умови утримання, представник ФСВП долучив до матеріалів справи лист із зазначенням переповненості ув'язнених у СІЗО приблизно на 500 осіб.

Ситуація із переповненням СІЗО Сімферополя кардинально погіршилася після повномасштабного вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 р.

Постійний представник Президента України в Автономній Республіці Крим Таміла Ташева заявила, що один із блоків сімферопольського СІЗО віддали для утримання військовополонених та цивільних заручників, які були насильно вивезені з материкової частини України в Крим.

Порушення права на здоров'я

Аналогічно СІЗО Ростовської області, адміністрація місць позбавлення волі в Криму не приділяє належної уваги здоров'ю ув'язнених.

Найбільш наглядним описом умов утримання в СІЗО Сімферополя є, вірогідно, слова кримскотатарського активіста Ісмаїла Рамазанова:

«Це приміщення вимагає тотального чищення. Окрім кофу, там ще букети хвороб. Наприклад, підвал СІЗО побудований ще за часів Катерини II, відтоді там багато якої зарази накопичилося. Є там таке місце —

називається «кишка», це перехід, через який проходять усі, серед яких дуже багато хворих на різні інфекції. Це найбільш заразне місце у централі. Для в'язнів у СІЗО немає елементарних засобів гігієни, немає навіть чистої води. У деяких камерах сидять здорові разом із хворими – навіть таким серйозним захворюванням, як туберкульоз. Там нікого не хвилює здоров'я заарештованих.»

Зважаючи на таку ситуацію, у Сімферопольському СІЗО у 2019 році стався спалах кору.

Окупаційна адміністрація пояснює ненадання медичної допомоги нестачею медичних кадрів. Так, за словами уповноваженого з прав людини в місті Севастополь Павла Буцає:

«У всіх СІЗО... бракує медичного персоналу. І наше сімферопольське не виняток. Рішення було прийняте наступне: всіх, кому необхідне медичне обстеження чи спеціалізована медична допомога, під конвоєм вивозять до лікарень міста. За минулий рік було близько 700 таких випадків. На це потрібно багато часу, крім того, для цього потрібно надати охорону та автомобіль. Але всі питання, пов'язані з медициною, ми тримаємо на контролі».

Проте відомі факти коли адміністрація СІЗО може просто ігнорувати проблеми політичних ув'язнених зі здоров'ям. Так, СІЗО Сімферополя уклало низку договорів із міськими лікарнями про надання медичної допомоги ув'язненим. Однак для цього необхідно організовувати окремий конвой та автомобіль, чого для адміністрації простіше не робити. У зв'язку з цим, жодних реакцій та дій на прохання ув'язнених про медичну допомогу не відбувається.

Внаслідок такого ставлення до здоров'я у **Джемілья Гафарова** за час утримання в СІЗО Сімферополя розвинулася подагра ніг. Ще до взяття під варту Гафаров мав третю групу інвалідності, хронічну ниркову недостатність четвертого ступеня та пов'язані з цим хвороби серця. Однак суд, при ухваленні рішення про взяття його під варту, не зважав на ці проблеми зі здоров'ям. Надалі Джеміль Гафаров був незаконно етапований у СІЗО в Ростовській області, де його стан здоров'я продовжив погіршуватися.

Іван Яцкін також неодноразово подавав заяви на ім'я начальника медичної санітарної частини із проханням надати йому знеболювальні. У Яцкіна на правій нозі почалося загострення трофічної виразки, також його турбував зубний біль. Однак у СІЗО йому не дали навіть анальгін.

Як і в ситуації з СІЗО Ростовської області, погіршення здоров'я політичних ув'язнених не дозволяє їм повноцінно брати участь у судових засіданнях. До прикладу, коли **Білял Аділов** заразився в СІЗО Сімферополя коронавірусною інфекцією, він не був доставлений конвоїрами на судове засідання щодо продовження запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою.

Технічний стан будівель

У липні 2019 р. **Казім Аметов** звернувся в суд через «катувальні умови утримання» в ізоляторі тимчасового тримання Бахчисараю та СІЗО Сімферополя. За час перебування у СІЗО його тричі переселяли до різних камер, де арештанти часто спали по черзі через нестачу спальних місць. В одній із камер у вікнах не було шибок, і в'язні закривали їх матрацами. У всіх камерах було вогко, на стінах — пліснява та грибок, без притоку свіжого повітря. Окупаційний суд оцінив збитки у 190 тис. рублів (замість заявленої суми у 521 тис.), проте ФСВП в окупованому Криму, замість визнання порушення зі свого боку, подала апеляцію на рішення суду з вимогою скасувати компенсацію.

УФСВП Росії в окупованому Криму стає лідером зі зростання витрат на пенітенціарну систему у 2019–2020 роках порівняно з 2017–2018 роками. Так «витрати на Крим» зросли майже втричі в рублях.

«Основний внесок у зростання витрат зробили будівництво СІЗО у м. Сімферополі та реконструкція «ФКУ ВК-1 УФСВП Росії у Республіці Крим та м. Севастополі». Тільки у 2019 році на ці завдання було витрачено майже 600 млн рублів».⁷

Таким чином, можна було б припустити, що ця федеральна програма вирішила б питання переповнення СІЗО Сімферополя. І після 2019 р. варто було б очікувати на поліпшення умов утримання кримських політичних в'язнів.

Однак факти говорять про інше.

У лютому 2020 р. адвокат **Ельдара Кантімірова** розповів, що в камеру сімферопольського СІЗО, де утримують фігуранта «Алуштинської групи справи Хізб ут-Тахрір» потрапляють нечистоти з каналізації. У той же час керівництво СІЗО погрожує оголосити догану за повідомлення про каналізацію, що прорвала.

В'язні скаржаться на клопів, тарганів та інших комах. Так, у напівпідвальній камері, в якій утримували **Івана Яцкіна**, були цвіль, щури та клопи.

У жовтні 2021 р. **Рустем Мурасов** скаржився на щурів та тарганів у камері.

У червні 2022 р. тодішній омбудсмен України **Людмила Денісова** повідомляла, що Івана Яцкіна помістили «...у камеру з нелюдськими умовами. У камерному приміщенні, що розташоване у підвалі, повна антисанітарія — на стінах грибок та цвіль, а також наявні гризуни та клопи.»

Асан Яніков також більше 2 місяців перебував у камері в напівпідвальному приміщенні. У нього погіршилося здоров'я, проте жодної медичної допомоги йому не надали.

⁷ Відкритість інформації про місця позбавлення волі у Росії. Оцінка масштабу проблеми на підставі доступних статистичних даних, 2020 р. Дослідження Благодійного фонду «Нужна допомога» для публікації на інформаційній платформі «Если быть точным» (techno.st) Москва, 2021

Також, згідно з даними моніторингу умов утримання, проведеного КримSOS, ув'язнені зазначають, що не мають можливості регулювати освітлення приміщення – світло увімкнено цілодобово, навіть уночі.

Харчування

У СІЗО Сімферополя їжа вкрай низької якості.

Згідно з інформацією від правозахисників та адвокатів: «Харчування погане, в їжі знаходили тарганів та шерсть, вода неприродного кольору та запаху».

Моніторинг умов утримання, що проводиться КримSOS за минулий рік, також показав, що від ув'язнених, які утримуються в СІЗО Сімферополя, надходять скарги щодо відсутності пайків, коли вони вивозяться на цілий день для участі в судовому засіданні або у слідчих діях.

Психологічний та фізичний тиск, тортури

Тортири та інші форми тиску є системною практикою по відношенню до політв'язнів з боку росії. Вони зазвичай здійснюються співробітниками ФСБ, проте проти їхніх дій не порушуються кримінальні справи через «відсутність складу злочину».

Сімферопольське СІЗО є єдиним на території окупованого Криму, тому через нього «проходить» абсолютна більшість затриманих.

Катування часто застосовуються до ув'язнених у перші дні після затримання та до взяття їх під варту за рішенням суду.

Тим не менш, політв'язня **Владислава Єсипенка** в СІЗО Сімферополя залякували тортурами, щоб він не відмовлявся від своїх «вибитих» свідчень.

За даними тодішнього омбудсмена України, на **Сейрана Хайредінова** співробітниками адміністрації СІЗО Сімферополя чинився психологічний тиск. Його свідомо переміщали з однієї камери в іншу та погрожували відправити у штрафний ізолятор (карцер).

Згідно даних моніторингу умов утримання, проведеного КримSOS за минулий рік, у СІЗО Сімферополя мають місце систематичні знущання з ув'язнених з боку співкамерників. Насильство над ув'язненими відбувається з метою вимагання грошей від родичів, яким постійно надходять телефонні дзвінки з погрозами вбивства чоловіка/сина/онука. Ці дії здійснюються з відома адміністрації СІЗО.

Після початку повномасштабного військового вторгнення росії в Україну, військові та цивільні заручники з материкової частини України перебувають у СІЗО Сімферополя. За даними Постійного представника Президента України в Автономній Республіці Крим Таміли Ташевої, є відомості, що до них застосовуються тортури:

«Незабаром почали надходити повідомлення що ув'язнені бачили як у сізо доставляли групи людей у наручниках та з мішками на голові у супроводі озброєних людей у балаклавах. Кажуть що возять та поведяться з українськими полоненими з грубістю та особливою жорстокістю. По сізо вони переміщуються з мішком або шапкою натягнутою на обличчя, зігнувшись із заведеними вгору руками в кайданках. Не бачачи дороги вони натикаються на стіни, укоси дверей б'ються головою і тілом. При цьому за затримки отримують стусани та удари від супроводжуючих, разом із лайками».

Доступ до інформації

У дослідженні «Відкритість інформації про місця позбавлення волі...» за 2020 р.,⁸ що охоплювало суб'єкти Російської Федерації, також розглядався і окупований Крим. Згідно з інформацією даного дослідження, місця позбавлення волі Криму і в 2018 р., і в 2020 році за індикатором «рівень інформаційної відкритості» знаходилися в категорії «Е» — у відкритому доступі немає майже жодної інформації.

Як уже згадувалося, в СІЗО Сімферополя утримувалися і утримуються більшість ув'язнених за політично вмотивованими звинуваченнями, зокрема до їх незаконного етапування на територію росії. У зв'язку з цим основним джерелом інформації для зовнішнього світу про них були захисники обвинувачених та члени їх сімей.

⁸ Відкритість інформації про місця позбавлення волі у Росії. Оцінка масштабу проблеми на підставі доступних статистичних даних, 2020 р. Дослідження Благодійного фонду «Нужна допомога» для публікації на інформаційній платформі «Если быть точным» (techno.st) Москва, 2021.

Міжнародно-правове регулювання умов тримання ув'язнених

росія ігнорує норми міжнародного гуманітарного права, поширивши своє законодавство на територію окупованого Криму, проводячи політично вмотивовані переслідування, а також етапуючи ув'язнених в росію.

Крім того, рф не забезпечує належного рівня дотримання прав політичних ув'язнених, систематично порушуючи норми міжнародного права в галузі основоположних прав людини.

Конвенція про захист прав людини та основних свобод

Стаття 3. Заборона катувань

Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поведженню або покаранню.

Міжнародний пакт про громадянські та політичні права

Стаття 7

Нікого не може бути піддано катуванню чи жорстокому, нелюдському або принижуючому гідність поведженню чи покаранню. Зокрема, жодну особу не може бути без її вільної згоди піддано медичним чи науковим досліддам.

Стаття 10

1. Всі особи, позбавлені волі, мають право на гуманне поведження і поважання гідності, властивої людській особі.
 - a. обвинувачені у випадках, коли немає виняткових обставин, поміщаються окремо від засуджених, і їм надається окремий режим, що відповідає їх статусу незасуджених осіб.
 - b. обвинувачені неповнолітні відокремлюються від повнолітніх і в найкоротший строк доставляються до суду для винесення рішення.
3. Пенітенціарною системою передбачається режим для ув'язнених, істотною метою якого є їх виправлення і соціальне перевиховання. Неповнолітні правопорушники відокремлюються від повнолітніх, і їм надається режим, що відповідає їх віку і правовому статусу.

Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведження і покарання

Стаття 2

1. Кожна держава-сторона вживає ефективних законодавчих, адміністративних, судових та інших заходів для запобігання актам катувань на будь-якій території під її юрисдикцією.
2. Жодні виключні обставини, якими б вони не були, стан війни чи загроза війни, внутрішня політична нестабільність чи будь-який інший надзвичайний стан не можуть бути виправданням катувань.
3. Наказ вищого начальника або державної влади не може служити виправданням катувань.

Стаття 4

1. Кожна держава-сторона забезпечує розглядання всіх актів катування згідно з її кримінальним законодавством як злочини. Те саме стосується спроби піддати катуванням та тих дій будь-якої особи, що являють собою співучасть у катуванні.
2. Кожна держава-сторона встановлює відповідні покарання за такі злочини з урахуванням їх тяжкого характеру.

IV Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни

Стаття 32

Високі Договірні Сторони спеціально дають згоду на те, що їм забороняється застосування будь-яких заходів, які можуть завдати фізичних страждань або призвести до знищення осіб, що перебувають під захистом, які є під їхньою владою. Ця заборона поширюється не лише на вбивства, тортури, тілесні покарання, калічення та медичні чи наукові дослідження, які не викликані потребою лікування особи, що перебуває під захистом, а й на будь-яке інше брутальне поведження з боку як цивільних, так і військових властей.

Стаття 49

Забороняється, незалежно від мотивів, здійснювати примусове індивідуальне чи масове переселення або депортацію осіб, що перебувають під захистом, з окупованої території на територію окупаційної держави або на територію будь-якої іншої держави, незалежно від того, окупована вона чи ні.

Стаття 76

Особи, що перебувають під захистом, що обвинувачі в скоєнні злочину, повинні знаходитися в окупованій країні, а в разі засудження повинні там само відбувати строк покарання. Вони повинні бути, якщо це можливо, відділені від інших ув'язнених, причому для них повинно бути встановлено санітарний та харчовий режими, що є достатніми для підтримання їхнього здоров'я та відповідають режимам в'язниць окупованої країни.

Вони повинні отримувати таку медичну допомогу, яку вимагає стан їхнього здоров'я.

Їм буде дозволено користуватись духовною підтримкою, яка б могла їм допомогти.

Жінки будуть утримуватись в окремих приміщеннях та за ними будуть наглядати безпосередньо жінки.

Буде взято до уваги запровадження спеціального режиму для неповнолітніх.

Особи, що перебувають під захистом і є в'язнями, будуть мати право отримувати візити від делегатів держави-покровительки та Міжнародного комітету Червоного Хреста, згідно з положеннями статті 143.

Такі особи мають право отримувати, принаймні, одну посилку з предметами допомоги на місяць.

Стаття 143

Представники чи делегати держав-покровительок мають дозвіл відвідувати всі місця, де знаходяться особи, яким надається захист, особливо місця інтернування, затримання чи роботи.

Вони мають доступ до всіх приміщень, у яких знаходяться особи, яким надається захист, і можуть проводити співбесіди з останніми без свідків, особисто або через перекладача.

Такі відвідування не можуть заборонятися, окрім з причин нагальної воєнної необхідності, і навіть тоді - лише як винятковий і тимчасовий захід. Їхня тривалість і частота не обмежуються.

Такі представники та делегати мають повну свободу вибирати місця, які вони хочуть відвідати. Держава, яка затримує, чи окупаційна держава, держава-покровителька та, коли виникає необхідність, держава походження осіб, яких відвідують, можуть погодити, щоб співвітчизникам інтернованих дозволялося брати участь у таких відвідуваннях.

Делегати Міжнародного комітету Червоного Хреста також користуються згаданими вище прерогативами. Призначення таких делегатів подається на схвалення до держави, яка управляє територіями, де вони будуть виконувати свої службові обов'язки.

Додатковий протокол I до Женевських конвенцій щодо захисту жертв міжнародних збройних конфліктів

Стаття 75

...

2. Заборонені й будуть залишатися забороненими в будь-який час і в будь-якому місці такі дії, незалежно від того, чиняться вони представниками цивільних чи воєнних органів:
 - a. насильство над життям, здоров'ям і фізичним та психічним станом осіб, зокрема:
 - a.1) вбивство;
 - a.2) катування всіх видів - фізичні чи психічні;
 - a.3) тілесні покарання;
 - a.4) каліцтво;
 - b. знущання над людською гідністю, зокрема, принижуюче й образливе поводження, примус до проституції чи непристойне посягання в будь-якій його формі;
 - c. взяття заручників;
 - d. колективне покарання; і
 - e. погрози вчинити будь-яку з вищезазначених дій.

...

Римський статут Міжнародного кримінального суду

Стаття 7. Злочини проти людяності

1. Для цілей цього Статуту «злочин проти людяності» означає будь-яке з таких діянь, коли вони здійснюються в рамках широкомасштабного або систематичного нападу на будь-яких цивільних осіб, і якщо такий напад відбувається свідомо:

...

- f. катування;

...

Стаття 8. Воєнні злочини

...

2. Для цілей цього Статуту воєнні злочини означають:

a. серйозні порушення Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, а саме будь-яке з таких діянь проти осіб або майна, що охороняються відповідно до положень відповідної Женевської конвенції:

...

ii) тортури чи нелюдське поводження, включаючи біологічні експерименти;

iii) умисне заподіяння сильних страждань чи серйозних тілесних ушкоджень чи шкоди здоров'ю;

...

b. інші серйозні порушення законів та звичаїв, які застосовуються у міжнародних збройних конфліктах у встановлених рамках міжнародного права, а саме будь-яке з таких діянь:

...

xxi) зазіхання на людську гідність, зокрема образливе та принижувальне поводження;

...

Звичаєве міжнародне гуманітарне право

Норма 90.

Заборонено тортури, жорстоке чи нелюдське поводження, наруга над людською гідністю, зокрема принизливе й образливе поводження. [МЗК/НМЗК]

Норма 91.

Заборонено тілесні покарання. [МЗК/НМЗК].

Мінімальні стандартні правила поводження з ув'язненими

6. (2) ... треба поважати релігійні переконання та моральні засади в'язнів, які належать до тих чи інших груп населення.

10. Всі приміщення, якими користуються в'язні, особливо спальні, повинні відповідати всім санітарним вимогам, причому належну увагу слід звертати на кліматичні умови, особливо на кубатуру цих приміщень, на мінімальну площу їх, на освітлення, опалення і вентиляцію.
12. Санітарні вузли повинні бути достатні для того, щоб кожен в'язень міг задовольнити свої природні потреби, коли йому це потрібно, в умовах чистоти і пристойності.
19. Кожному в'язневі слід забезпечити окреме ліжко відповідно до національних чи місцевих норм, забезпечене окремими постільними речами, які повинні бути чистими в момент видачі їх, підтримуватися в порядку і мінятися досить часто, аби забезпечувати їхню чистоту.
- 20.(1) Тюремне управління мусить у визначені години забезпечувати кожного в'язня їжею, достатньо калорійною для підтримання його здоров'я і сил. Вона повинна мати добру якість, бути добре приготовленою і поданою.
- (2) Кожен в'язень повинен мати питну воду, коли відчуватиме в ній потребу.
- 22.(2) Хворих в'язнів, які потребують послуг спеціаліста, слід переводити до особливих закладів або ж у цивільні лікарні. Тюремні лікарні повинні мати обладнання, установки і ліки, необхідні для належного медичного догляду за хворими та для їх лікування, а також достатньо кваліфікований персонал.
- 23.(3) Кожен в'язень повинен мати можливість користуватися послугами кваліфікованого зубного лікаря.
- та інші положення цих стандартів.

Збір принципів захисту всіх осіб, які зазнали затримання або ув'язнення у будь-якій формі

Принцип 1

Всі особи, що зазнали затримання або ув'язнення в будь-якій формі, мають право на гуманне поводження і поважання гідності, притаманної людській особистості.

Принцип 3

В інтересах осіб, які піддаються затриманню або ув'язненню в будь-якій формі, не допускається жодне обмеження або применшення будь-яких прав людини, що визнані або існуючі у будь-якій державі відповідно до права, конвенцій, правил або звичаїв, на тій підставі, що ці права не визнаються або визнаються в меншому обсязі в цьому Зводі принципів.

Принцип 6

Жодна затримана або яка перебуває в ув'язненні особа, не повинна піддаватися катуванням або жорстоким, нелюдським чи таким, що принижують гідність, видам поведження або покарання. Ніякі обставини не можуть служити виправданням для катувань або інших жорстоких, нелюдських чи таких, що принижують гідність, видів поведження або покарання.

та інші принципи.

Збір принципів поведження з особами, які перебувають в умовах несвободи, у контексті пандемії коронавірусної інфекції (COVID-19)

1. Основний принцип полягає у необхідності вживання всіх можливих заходів для захисту здоров'я та безпеки всіх осіб, які перебувають в умовах несвободи. Вживання таких заходів також сприяє захисту здоров'я та безпеки персоналу.
5. Оскільки тісний особистий контакт сприяє розповсюдженню вірусу, всі органи влади, від яких це може залежати, повинні узгоджено застосувати міри, альтернативних розміщенню людей в умови несвободи. Цей підхід є необхідним у випадках перенаселеності місць несвободи. ...
6. Щодо надання медичної допомоги, необхідно приділити підвищену увагу особливим потребам осіб, які перебувають в умовах несвободи, і, зокрема, вразливим групам та групам ризику, зокрема людям похилого віку та особам з раніше набутими захворюваннями. ...

та інші принципи.

Стамбульський протокол. Посібник з питань ефективного розслідування і документування фактів катувань та іншого жорстокого, нелюдського чи такого, що принижує гідність, поведження або покарання.

Посібник розміщено [на сайті](#) Управління Верховного комісара ООН з прав людини

Висновки

- 1** Умови утримання кримських політв'язнів у СІЗО на території окупованого Криму та Ростовської області є катувальними, нелюдськими й такими, що принижують людську гідність. Проблема з умовами утримання залишається системною й не вирішується роками. Питання про умови утримання неодноразово порушувалося як Європейським судом з прав людини та уповноваженими з прав людини як України, так і Росії. Також федеральною програмою Росії «Розвиток кримінально-виконавчої системи (2018-2026 роки)» було закладено кошти на будівництво нового СІЗО на території окупованого Криму. Однак ці дії не призвели до покращення умов утримання.
- 2** СІЗО Сімферополя та Ростовської області «перенаселені», внаслідок чого в камерах перебуває більше людей, ніж ліжко-місце. При цьому ув'язнені змушені або спати по черзі, або на підлозі. Критична ситуація з перенаповненням спостерігається у Сімферопольському СІЗО, яке є єдиним СІЗО, що функціонує на території окупованого півострова. Після початку повномасштабних військових дій один із блоків СІЗО використовується для утримання військовополонених та цивільних осіб, вивезених із материкової частини України.
- 3** Спостерігаються порушення права на здоров'я: ув'язненим не надається належна медична допомога, або вона не надається взагалі. У СІЗО Сімферополя та Ростовської області є дефіцит медичних кадрів, особливо профільних фахівців, що зберігається роками. СІЗО Сімферополя уклало договір із міською лікарнею, проте адміністрація часто ігнорує потреби ув'язнених та не відправляє їх до лікарень буцімто через складність конвоювання.
- 4** Технічний стан усіх СІЗО не відповідає мінімальним вимогам для утримання осіб ув'язнених. У камерах можуть бути клопи, таргани, щури тощо. СІЗО-1 Сімферополя, СІЗО-1 та СІЗО-2 Ростовської області розміщені в будинках XIX століття. Також, незважаючи на інформацію про те, що у СІЗО-4 та СІЗО-5 Ростовської області у 2010 р. проводилася реконструкція, фактичні умови утримання у цих місцях позбавлення волі не покращилися.
- 5** Харчування в'язнів вкрай низької якості і не відповідає релігійним вимогам мусульман (якими є більшість кримських політичних в'язнів). Також є випадки видачі прострочених пайків або залишення ув'язнених без їжі в дні судових засідань.
- 6** Повідомляється, що у СІЗО Сімферополя є систематичні знущання над ув'язненими з боку співкамерників. Ці дії здійснюються з відома адміністрації СІЗО. Насильство над ув'язненими відбувається з метою вимагання грошей із родичів, яким постійно надходять телефонні дзвінки із погрозами вбивства чоловіка/сина/онука.
- 7** Порівняно з країнами Європи, в Росії середня сума на день на утримання ув'язнених у 23 рази нижча від медіанного рівня витрат по країнах Європи і становить 2.8 євро.

8 Моніторинг умов утримання ускладнюється частим незаконним етапуванням кримських політв'язнів на територію Росії. Адвокати ув'язнених, а також члени їхніх сімей практично позбавлені інформації про умови їх утримання та стан здоров'я. Під час рідкісних візитів вони можуть стикатися з обмеженнями з боку адміністрації пенітенціарних установ.

Рекомендації

Уряду України

- Здійснювати ефективне розслідування всіх випадків катувань, нелюдського поводження, насильницької депортації та інших міжнародних злочинів в Криму та інших окупованих територіях України;
- Передавати факти, які свідчать про систематичну практику катувань, нелюдського поводження, інших порушень прав людини та/або міжнародних злочинів до Європейського суду з прав людини, Міжнародного кримінального суду з метою притягнення РФ та її посадових осіб до відповідальності;
- Ініціювати запровадження персональних санкцій проти керівників пенітенціарних установ, в яких катують та жорстоко поводяться з кримськими політв'язнями, а також інших осіб, причетних до систематичних порушень прав громадян України;
- Разом з державами-учасницями Міжнародної Кримської платформи посилити дипломатичний, санкційний та інших тиск на російську федерацію з метою: 1) негайного та беззастережного звільнення всіх кримських політв'язнів; 2) допуску представників Міжнародного Комітету Червоного Хреста, Верховного комісара ООН з прав людини, Комісара Ради Європи з прав людини та інших міжнародних установ до місць утримання кримських політв'язнів; 3) забезпечення належних умов утримання всіх осіб, позбавлених волі;
- Надавати всебічну допомогу родинам кримських політв'язнів;
- Розширити менторську програму із залученням відомих особистостей до адвокації звільнення політв'язнів.

Урядам іноземних держав, в тому числі держав-учасниць Міжнародної Кримської платформи:

- Посилити дипломатичний, санкційний та інших тиск на російську федерацію з метою: 1) негайного та беззастережного звільнення всіх кримських політв'язнів; 2) допуску представників Міжнародного Комітету Червоного Хреста, Верховного комісара ООН з прав людини, Комісара Ради Європи з прав людини та інших міжнародних установ до місць утримання кримських політв'язнів; 3) забезпечення належних умов утримання всіх осіб, позбавлених волі;
- Запровадити персональні санкції проти керівників пенітенціарних установ, в яких катують та жорстоко поводяться з політв'язнями, а також інших осіб, причетних до систематичних порушень прав громадян України;
- Використовувати механізм універсальної юрисдикції для кримінального переслідування осіб, причетних до катувань та нелюдського по-

водження із громадянами України в Криму та на інших окупованих територіях України, а також стосовно громадян України, примусово депортованих на територію рф;

- Надавати всебічну допомогу родинам кримських політв'язнів;
- Регулярно писати листи кримським політв'язням в якості інструмента «м'якого тиску» на адміністрацію пенітенціарних закладів та російську владу загалом;
- Відвідувати місця утримання кримських політв'язнів, незаконно вивезених на територію рф;
- Залучати відомих особистостей для адвокації звільнення кримських політв'язнів.

Верховному комісару ООН з прав людини, Комісару Ради Європи, Спеціальному доповідачеві ООН з питань катувань та інших жорстоких, нелюдських та таких, що принижують гідність, видів поводження чи покарання, Європейському комітету з питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню, Бюро ОБСЄ з демократичних інститутів і прав людини, Міжнародному Комітету Червоного Хреста, з прав людини міжнародним організаціям та іншим профільним міжнародним інституціям:

- Рішучіше вимагати від російської федерації виконання своїх зобов'язань у сфері прав людини та міжнародного гуманітарного права, зокрема стосовно належних умов утримання громадян України в місцях несвободи;
- Рішучіше вимагати від російської федерації допуску представників міжнародних установ до місць утримання кримських політв'язнів;
- Максимально можливою мірою використовувати свої мандати для поліпшення становища кримських політв'язнів та ситуації з правами людини в окупованому Криму загалом.